

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for Sørgården på Blomsøya, Alstahaug kommune, Nordland fylke.

Kystlynghei, slåttemark og naturbeitemark.

Revidert 2018

NIBIO RAPPORT | VOL. 4 | NR. 147 | 2018

Annette Bär & Thomas H. Carlsen

Avdeling for kulturlandskap og biologisk mangfold, Tjøtta

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for Sørgården på Blomsøya, Alstahaug kommune, Nordland fylke. - Kystlynghei, slåttemark og naturbeitemark. Revidert 2018

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Annette Bär & Thomas H. Carlsen

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
03.12.2018	4/147/2018	Åpen	11218	18/01479
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-02212-1	2464-1162	24		

OPPDRAUGSGIVER/EMPLOYER:

Fylkesmannen i Nordland, Miljøvernavdeling

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Ingvild Gabrielsen/Kjell Eivind Madsen

STIKKORD/KEYWORDS:

Skjøtsel, kulturlandskap, slåttemark, kystlynghei, naturbeitemark, utvalgt naturtype, tilskuddsordning for trua naturtyper

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Kulturlandskap og biologisk mangfold

SAMMENDRAG/SUMMARY:

På Sørgården er det registrert verdifulle lokaliteter av kystlynghei, naturbeitemark og slåttemark. Slåttemark og kystlynghei er sterkt truede ifølge Norsk rødliste for naturtyper, og har fått status som Utvalgt naturtype (UN) med egen tilskuddsordning. På oppdrag fra Fylkesmannen i Nordland har NIBIO på Tjøtta utarbeidet én revidert skjøtselsplan som omfatter alle verdifulle naturtypelokalitetene og ser disse i sammenheng med driften til samme grunneier og bruker.

Skjøtselsplanprosessen har bestått i revidering av lokalitetskvalitet og vurdering av tilstand samt utarbeidelse av et helhetlig driftsopplegg. Skjøtselsplanen er utarbeid i samarbeid med grunneier/bruker.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Nordland

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Alstahaug

STED/LOKALITET:

Sørgården på Blomsøya

GODKJENT /APPROVED

Knut Anders Hovstad

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Annette Bär

NAVN/NAME

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Utarbeidelse av skjøtselsplanen for Sørgården på Blomsøya i Alstahaug kommune er utført på oppdrag fra Fylkesmannen i Nordland, Miljøvernavdeling. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel av den trua naturtypen slåttemark og kystlynghei, og er i samsvar med handlingsplanen/faggrunnlaget for disse Utvalgt naturtypene (Direktoratet for naturforvaltning 2009, 2012). I tillegg gis anbefalinger for skjøtsel av naturbeitemark. Skjøtselsplanen baserer seg på feltbefaring og intervjuer med grunneieren.

Rapporten er delt inn i to hoveddeler. Første del gir en kort beskrivelse av naturtypen kystlynghei, slåttemark og naturbeitemark. Andre del er rettet mot den som skal utføre skjøtsel og forvaltningen, og omhandler naturgrunnlaget og dagens drift i området, samt beskrivelsen av konkrete restaurerings- og skjøtselstiltak innenfor lokalitetene.

Som vedlegg finnes en beskrivelse av de verdifulle naturtypelokalitetene som inngår i drifta. Den genererer i hovedsak informasjon rettet inn mot forvaltning, inkludert søkbare egenskaper for området i Miljødirektoratets naturbase.

NIBIO på Tjøtta takker grunneier og bruker Sølvi Henriksen og Fylkesmannen i Nordland for innspill og for godt samarbeid.

Tjøtta, oktober 2018

Thomas H. Carlsen
Prosjektleder

Innhold

1	Kystlynghei.....	5
1.1	Generell del om kystlynghei	5
1.2	Beiting og dyrehold i kystlynghei.....	5
1.3	Lyngsviing	7
1.4	Restaurering av kystlynghei.....	7
2	Slåttemark i Nord-Norge	8
3	Naturbeitemark	11
3.1	Generelt om naturbeitemark	11
3.2	Utbredelse	11
3.3	Naturfaglig beskrivelse	11
3.4	Artsinnhold	12
3.5	Påvirkning, bruk.....	12
3.6	Råd om skjøtsel og hensyn	12
4	Skjøtelsplan for Sørgården.....	13
4.1	Innledning.....	13
4.2	Hensyn og prioriteringer	16
4.3	Tradisjonell og nåværende drift	16
4.4	Aktuelle erfaringer med skjøtselen	16
4.5	Artsmangfold og observerte endringer	17
4.6	Evaluerings/vurdering av skjøtselen	17
4.7	Mål for de verdifulle naturtypene kystlynghei, slåttemark og naturbeitemark.....	17
4.8	Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig)	19
4.8.1	Slått	19
4.8.2	Beiting	19
4.8.3	Andre aktuelle skjøtselstiltak	20
4.9	Oppfølging av skjøtelsplanen.....	20
4.10	Bilder fra lokalitetene	21
	Referanser	23

1 Kystlynghei

1.1 Generell del om kystlynghei

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau ansees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsføring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

1.2 Beiting og dyrehold i kystlynghei

Beiting er viktig for ivaretagelsen av kystlyngheiene, og i snøfattige og vintermilde kyststrøk med kystlynghei finner man former for utegangerdrift. Hold av dyr, uansett driftsform, krever at man følger tilhørende regelverk, se www.lovdatab.no. Utegangerdrift er omtalt spesifikt flere steder i regelverket, med både egne tilpasninger og med dispensasjoner fra hovedregelverket mot at enkelte vilkår holdes. Av viktige regelverk å sette seg inn i, kan man trekke frem: «Lov om dyrevelferd» (Dyrevernova), «Forskrift om velferd for småfe», «Forskrift om velferd for produksjonsdyr», «Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe» og «Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer». Dispensasjon om «utegang uten tjenlig oppholdsrom» krever tillatelse fra Mattilsynet.

For å kunne tilpasse dyretallet til beitegrunnet, må beitegrunnet vurderes. Beitegrunnet påvirkes av variasjoner i både naturforhold og hevd, og må derfor vurderes for hvert enkelt beite. Ofte inngår det flere naturtyper i det samlede kystlandskapet som beites, noe som også bør tas inn i den totale vurderingen av dyretallet. Dette kan være strandenger som er gode vår- og sommerbeiter, eller myr som kan ha viktige halvgress og starr utover høst og vinter. Kystlynghei i god hevd utgjør gode beiter, og inneholder helst vekslinger av røsslyng i både pionerfase, byggefase og moden fase. Dette gjør at beitedyrene kan veksle mellom røsslyngplanter av ulik alder og høyde. Beitekvaliteten til røsslyngen varierer med alder, og særlig gammel, forvêdet og skadet røsslyng forringer beitene mye. En del kystlyngheier finnes i vekslinger med mye bart berg, mens andre lyngheier danner tette tepper hvor røsslyngen har et høyt dekke. Både dekning og kvalitet på røsslyng tas med i beregningen av dyretall per arealenhet.

I «Forskriften om velferd for småfe», omtales utegangerdrift spesielt, og i § 18 «Unntak fra kravet om tjenlig oppholdsrom – utedrift», kan oppsummeres i følgende viktige punkt:

- 1) *Dyretallet skal tilpasses beitegrunnet.*
- 2) *Eier eller annen med ansvar for dyrene skal ha mulighet til raskt å skaffe tilstrekkelig og egnet fôr i tilfelle situasjoner der beitet ikke gir tilstrekkelig næring.*
- 3) *Det skal etableres fôringsplass som gjør det mulig å fôre dyrene på en god måte.*
- 4) *Terreng og vegetasjon skal gi tilstrekkelig ly, og dyrene skal ha beskyttende ullfell i kalde årstider.*
- 5) *Det skal etableres innhengning som gjør det mulig å samle dyrene.*
- 6) *Dyrene skal samles når det er nødvendig av dyrevernmessige hensyn, og minimum vår og høst for kontroll, merking, napping og klipping av ull, nødvendig parasittbehandling, o.l.*
- 7) *Paring skal skje slik at lamming og kjeing kan forekomme når beite- og klimaforhold er gunstige.*
- 8) *Tilsynet skal intensiveres før og under lamming.*

Gode vinterbeiter er nødvendig for et godt dyrehold. Nøkkelarten røsslyng inngår i beitegrunnet gjennom hele året, men er viktigst utover høsten og vinteren, da omfanget av andre beiteplanter reduseres. Selv om røsslyng er den viktigste vinterbeiteplanta, er tilgang på starr og gras som dyra finner innimellom lyngen betydningsfull for det samlede næringsopptaket om vinteren. Småfe på utmarksbeite skal etter regelverket ha tilsyn minst en gang per uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er. Det er en forutsetning at beitelokalitetene gir muligheter for å komme til med nødfôr, også i perioder med dårlig vær. Beitene må ha tilstrekkelig ferskvannstilgang gjennom hele året. Det må planlegges løsninger for mulig vannmangel, både sommer som vinter.

Gammelnorsk sau og andre husdyrslag

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er mye brukt i utegangerdrift i kystlynghei, ettersom det er en hardfør, lett sau som er tilpasset helårsbeiting hvor det er vilkår for det. Under de riktige kombinasjoner av milde vintre, tilstrekkelig med areal og velskjøttede kystlyngheier, greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Paring skal skje slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Innholdet av protein i beiteplantene gjennom vinteren er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Gammelnorsk sau er godt tilpassa beiting i kystlynghei.

Dersom lammene fra sau i kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslaktning må man gjøre tilpasninger. Disse lammene som ikke er slaktemodne må da overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalet raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten. Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytning til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

1.3 Lyngsviing

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til spesielle verdier knyttet til området, slik som fugl, kulturminner, landskapestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Det er viktig å orientere seg om hvilke verdier som finnes i området gjennom f.eks. forvaltningsorgan som kommunen, fylkeskommunen, Fylkesmannen eller Miljødirektoratet/Statens Naturoppsyn, og tilpasse den planlagte skjøtselen til disse verdiene. Når det gjelder lyngsviing, er de generelle rådene at avsviingsflatene ikke skal være for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse.

Lyngsviing er ei vanleg skjøtselsform i kystlynghei.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Førproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden") dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Eksempler på problemarter er einstape, sitkagran, rynkerose og tistler.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og med tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man få hjelp fra noen med erfaring, i hvert fall første gangen.

1.4 Restaurering av kystlynghei

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauen. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå raskere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

2 Slåttemark i Nord-Norge

Tradisjonelle slåttemarker er naturenger i inn- og utmark med ville plantearter, som har blitt slått for å skaffe vinterfôr til husdyra. Slåttemarkene ble gjerne slått seint i sesongen, etter at de fleste plantene hadde blomstra og satt frø. De er ofte overflatelydda for stein, men har i mindre grad vært oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og er ikke- eller i liten grad gjødsla med tilført husdyr- og kunstgjødsel. Slåttemarkene har tradisjonelt vært høstbeita og kanskje også vårbeita. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer imidlertid fra sted til sted.

Slåttemarkene er ofte urterike (blomsterrike), og omtales gjerne som «blomsterenger». De huser også ofte et stort mangfold av insekter.

Artssammensetningen i slåttemarkene kan variere mye blant annet avhengig av klimaet. Variasjonen i slåttemarksfloraen er stor fra nord til sør og fra kyst til innland i Nord-Norge. Forskjeller i fuktighetsforhold og kalkinnhold i marka påvirker også artssammensetningen sterkt.

Vanlige plantearter i tørre-friske enger er gras og halvgras som engkvein, rødsvingel, gulaks, bakkefrytle, bleikstarr og urter som for eksempel blåklukke, ryllik, følblom, småengkall, hvitmaure, fuglevikke, engsyre, harerug, engsoleie, marikåpe-arter, i høyereliggende områder også snøsøte. I Nordland og Troms er også rødknapp og prestekrage vanlige innslag i tørre slåttemarker, mens silkenellik kan komme inn i Øst-Finnmark.

Slåttemark på Svebakken i Hemnes kommune i Nordland som representerer en tørr-frisk engutforming. Bildet t.h. viser småengkall som gjerne vokser i slike enger.

Foto t.v. Annette Bär og t.h. Ellen Svalheim.

I litt kalkholdige områder kan man finne gras som dunhavre, og i de sørlige delene av Nord-Norge også hjertegras. Ellers på kalk vokser urter som gjeldkarve, fjellflokk, vill-løk, vill-lin, fjellfrøstjerne, gulmaure, (fjell)bakkestjerne, ulike marinøkler og orkideer. Noen av disse står på den norske rødlisten (og er truet) (www.artsdatbanken.no).

I litt fuktigere eng finnes arter som sølvbunke, jåblom, ballblom, skogstorkenebb, rød jonsokblom, marikåper, sibirgrasløk og hvitbladtistel. I fuktigere enger i Finnmark kan man finne østlige arter, foruten silkenellik som nevnt over også finnmarksfrøstjerne, storveronika og russekjeks.

Slåttemark på Kvanndalen i Rana kommune i Nordland. Bilde t.h. viser ballblom som er et vanlig innslag i litt fuktigere eng ved siden av arter som sølvbunke, jåblom, og skogstorkenebb.

Foto t.v. Annette Bär, t.h. Ellen Svalheim.

Slåttemark med silkenellik i Anopset i Porsanger kommune i Finnmark. Bilde t.h viser nærbilde av silkenellik som er en østlig art og stedvis vokser i slåttemarkene i Finnmark.

Begge foto Ingrid Golten.

Hvis slåtteeenger blir liggende brakk, blir engene gjerne dominert av noen få, høyvokste arter. Hundekjeks, skogstorkenebb, marikåper og mjøduert er typisk, men også tromsøpalme kan komme inn. I innlandet er store felt av geitrams vanlig der drifta har opphørt, før busker og trær overtar i en senere fase av gjengroingen.

Mange gamle slåttmarker brukes i dag til beite eller er grodd igjen. «Tradisjonelle» slåttmarker har derfor blitt svært sjeldne og det er spesielt viktig at gjenværende slåttmarker holdes i hevd. Generelle restaurerings- og skjøtselstiltak er omtalt i veiledningsheftet, og konkrete råd for skjøtsel av din lokalitet beskrives i denne skjøtelsesplanen. Nærmere omtale av ulike plantearter fra engene finnes i Bondens kulturmarksflora for Nord-Norge (Bele, Norderhaug, Alm & Vange 2014). Mye av denne teksten om slåttmark i Nord-Norge er hentet fra den.

3 Naturbeitemark

3.1 Generelt om naturbeitemark

Naturbeitemark er en artsrik naturtype med høy andel habitatspesialister. Naturtypen er vidt utbredt, men artsrik, ugjødset beitemark i god hevd er gått tilbake som følge av endringer i landbruket. Gjengroing etter opphør av bruk eller intensivt drift med gjødsling og pløying, har redusert arealet. Typen er også utsatt for nedbygging. På bakgrunn av dette er naturtypen som helhet vurdert som sårbar (VU) i Norsk rødliste for naturtyper 2011. Naturbeitemark har høy andel rødlistearter i ulike organismegrupper, særlig karplanter, beitemarksopp og insekter. Mange arter har hovedtyngden av sine forekomster innenfor denne naturtypen.

3.2 Utbredelse

Naturbeitemark er vidt utbredt over hele Norge fra kysten til innlandet og i alle biogeografiske soner fra boreonemoral til lavalpin sone og fra sterkt oseanisk til svakt kontinental seksjon. I dag er typen vanligst i regioner med mye husdyrhold, for eksempel øvre dalstrøk på Østlandet, på Vestlandet, i Trøndelag og på Nordlandskysten.

3.3 Naturfaglig beskrivelse

Naturbeitemark er lysåpen grasmark med langvarig hevd i form av husdyrbeite, både sau, geit, storfe og hest. Utseendemessig karakteriseres typen av lavvokst vegetasjon dominert av urter og gras. Trær og busker forekommer spredt, til forskjell fra slåttemark der disse mangler. Marka er gjerne mer ujevn enn i slåttemark. Steiner, grunnlendte partier og bergknauser er også nokså vanlig. Typisk for beitemark er dominans av beite- og tråkkresistente gras og arter som ikke spises fordi de er giftige, torneete, smaker vondt eller inneholder mye silikat. Naturbeitemark har få nitrofile arter, men spredt kan noe næringskrevende og tråkktolerante arter forekomme. Karakteristisk er også forekomsten av beitemarksopp om høsten. Det er stor variasjon i artssammensetningen og miljøforhold i naturbeitemark. Et fellestrekk er at variasjonen både skyldes økokliner som også er viktige på naturmark, og langvarig hevd.

Naturbeitemark er semi-naturlig natur, oftest oppstått fra skogsmark som gjennom lang tid med ekstensivt beite har utviklet egenskaper som skiller den fra det natursystemet den ble utviklet fra, uten at markstruktur, hydrologi eller andre basale egenskaper har blitt vesentlig endret. Beitetrykk, husdyrslag og tidspunktet for beite er faktorer av betydning. Tidspunkt på året og varighet av beitet er også faktorer som påvirker vegetasjonen. Det er viktig med avpasset antall beitedyr, da overbeite reduserer artsmangfoldet og for lite beite gir gjengroing. Til forskjell fra kulturbeite er naturbeitemark ikke pløyd og tilsådd, og ikke eller i bare liten grad gjødset.

Kalkinnhold og jordfuktighet er viktige årsaker til variasjonen i artssammensetningen. Karplante-mangfoldet er størst i naturbeitemark på kalkrik grunn i lavlandet, der særlig kalktørrenger har et høyt artsmangfold. Det samme gjelder tørrbakker i dalstrøk på Østlandet. Viktige naturbeitemarker for sopp ser ut til å følge et litt annet mønster, da artsrike beiter med høy forekomst av rødlistede sopparter kan forekomme både på kalkrik og kalkfattig grunn, og gjerne i friskere enger. Lang beitehistorie antas å være gunstig. Det er stor regional variasjon fra kyst til innland, fra lavland til fjell og fra sør til nord.

3.4 Artsinnhold

Naturbeitemark er en meget artsrik naturtype karakterisert av mange rødlistede arter av insekter, karplanter og sopp. Av særlig betydning er naturtypen for beitemarksopp og blant disse er 94 arter rødlistet, først og fremst vokssopp, rødsporer, jordtunger og køllesopp. Også for en lang rekke karplanter og insekter er naturtypen viktig. Rundt 85 rødlistede karplanter er knyttet til typen. De mest sjeldne finnes bare på et fåtall steder, mens andre er mer vidt utbredt, men har gått tilbake i lavlandet. Et særpreg i tørr, varm og sandig beitemark er forekomst av møkkbiller, en artsgruppe som har gått sterkt tilbake i seinere tid. En rekke insekter og andre invertebrater er også knyttet til typen, hvorav flere er rødlistede. Naturbeitemark inngår i forskjellige landskapstyper, fra vidstrakte seterlandskap, småskala kystlandskap, åpne jordbrukslandsskap og småskala kulturlandskap i dalstrøk- og skogstrøk. Ofte forekommer typen som små restarealer og kanter i intensivt drevet jordbrukslandskap. Ved kysten veksler beitemark ofte med andre åpne naturtyper i finskala mosaikkartet mønster. I dalstrøk finner en gjerne artsrik beitemark i kanter mellom fulldyrka mark og hagemark eller skog. Kantsonene har ofte vært uten hevd over lengre tid, men skal kartlegges som beitemarkskant så lenge de fortsatt har preg av semi-naturlig eng. Naturbeitemark har ofte innslag av bergknauser og tresatte partier.

3.5 Påvirkning, bruk

Ulike husdyrslag beiter på ulikt vis. Sau beiter for eksempel mer selektivt enn storfe. Sambeite er derfor som regel positivt. Beite er en nødvendig forutsetning for at naturtypens verdier skal opprettholdes. Beite tilpasset naturgrunnlaget er viktig. For lite beitetrykk medfører gjengroing, mens for sterkt beite medfører slitasje og tråkkskader. De viktigste negative påvirkningsfaktorene i naturbeitemark er gjengroing og intensivt bruk. Tidligere var husdyrhold vanlig over hele landet og typen har gått sterkt tilbake som følge av opphør av beite med påfølgende gjengroing. I sentrale jordbruksstrøk er omlegging til mer intensiv drift med gjødsling, sprøyting og oppdyrking til kornproduksjon og kunsteng typisk. I tillegg er typen utsatt for nedbygging. Tilplanting av gamle beitemarker er også et problem, ved at det reduserer forekomsten av naturtypen. Det samme er spredning og etablering av fremmede arter og andre problemarter, ved at disse fortrenger de typiske beitemarksartene, og over tid bidrar til å ødelegge forekomsten av naturtypen. Tilførsel av nitrogen både fra langtransportert luftforurensing og fra lokale kilder fører særlig i sørlige deler av landet til eutrofiering.

3.6 Råd om skjøtsel og hensyn

Skjøtsel skal opprettholdes, eller igangsettes i lokaliteter som kan restaureres og der det er dokumentert høye naturverdier. Det bør gjøres en vurdering av hvordan lokaliteten opprinnelig har vært skjøttet. For lokaliteter som opplagt og relativt nylig har vært slåttemark, og der det vurderes som mulig å tilbakeføre lokaliteten til slåttemark skal dette anmerkes. I de fleste tilfeller er beiteregimet tilpasset den enkelte lokalitet. Det bør utarbeides planer for skjøtsel i viktige lokaliteter der grunneier/driver involveres. Typiske tiltak vil være å tilpasse dyreantall, husdyrslag og tidspunkt for beite avhengig av vegetasjonen på stedet. Både husdyrslag, antall dyr og beitetidspunkt er viktig å vurdere i beitemark. For eksempel kan det være aktuelt å holde sau unna lokaliteter med sjeldne orkideer som svartkurle, og det kan være aktuelt å avgrense beiteperioden til vår-forsommer eller høst. Gjødsling må unngås og manuell rydding av ungsog og kratt foretas etter behov, og slik at marka holdes åpen. Rydding bør foretas gradvis, da for rask åpning av marka både kan medføre erosjon i bratt terreng og åpne opp for uønskede arter. Tilleggsforing bør unngås, da dette både medfører tråkkskader, oppgjødsling og innførsel av uønskede arter. Saltstein må unngås. Fremmede arter bør fjernes og slitasje og andre negative påvirkninger bør begrenses i sårbare lokaliteter.

4 Skjøtselsplan for Sørgården

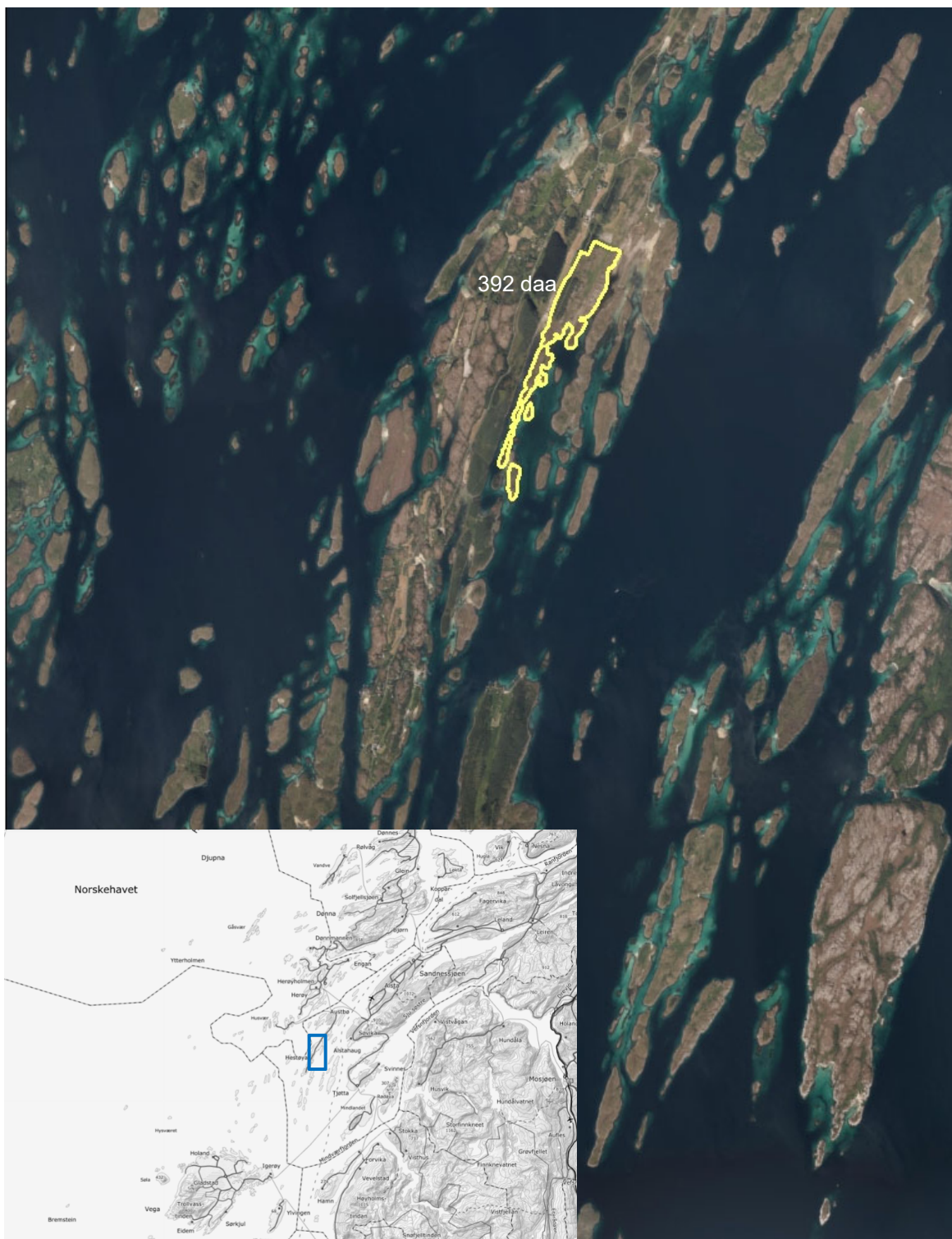
GRUNNEIER: Sølvi Henriksen		ANSVAR SKJØTSEL: Sølvi Henriksen	LOKALITETSVERDI I NATURBASE: Slåttemark (B) Naturbeitemark (A) Kystlynghei (A)
DATO UTARBEIDING AV 1.SKJØTSELSPLAN: 2014		DATO BEFARING (1.SKJ.PL.): 2013/2014	
DATO REVIDERING: 20.10.2018		DATO BEFARING (REVIDERING): 21.08.2018	
KONTAKT MED GRUNNEIER/BRUKER (TELEFON, BEFARING, EPOST MM): August 2018: befaring Oktober 2018: innhenting av tilleggsinfo; tilbakemelding skjøtselsplan			
1.SKJØTSELSPLAN UTFORMET AV : Annette Bär & Thomas H. Carlsen			FIRMA: NIBIO
UTM SONE LOKALITET(ER): 33W	NORD: 7308790	ØST: 375966	GNR./BNR.: 19/1
NÅVÆRENDE AREAL PÅ SKJØTSELSPLAN-/NATURBASE LOKALITET: Skjøtselsplanareal: ca 392 daa Hvorav naturbaselokaliteter: Slåttemark 4 daa Naturbeitemark 55,6 daa Kystlynghei 240 daa AREAL (ETTER EVENTUELT RESTAURERING):		DEL AV VERNEOMRÅDE: nei HVILKET VERN:	DEL AV UTVALGT KULTURLANDSKAP: UKL Blomsøy, Hestøysund og Skålvær

4.1 Innledning

Sørgården ligger lengst sør i Blomsøydalen på Blomsøya i Alstahaug kommune. Blomsøya er en del av det Utvalgte kulturlandskapet i jordbruket (UKL) « Blomsøya, Hestøysund og Skålvær» som fikk status i 2008. Gårdsdriften til Sølvi Henriksen omfatter både arealer av verdifull slåttemark (BN00101399), kystlynghei (BN00092278) og naturbeitemark (BN00092280) (Figur 2). Arealene inngår i et helhetlig driftssystem med sauebeiting og fôrproduksjon.

Berggrunnen domineres av kalkglimmerskifer og kalkspatmarmor. Dette medfører at naturtypene er svært artsrike med mange kalkindikatorer. Det ble bl.a. funnet rødlistede arter som ormetunge (VU) og en del beitemarkssopp, men også andre spesielle arter som hjertegras, fjellnøkleblom og vårmarihånd.

Sørgården ligger i mellomboreal vegetasjonssone og i klart oseanisk vegetasjonsseksjon (O2).

Figur 1. Oversiktskart som viser Blomsøya og skjøtselsplanområde på Sørgården (gult).

Figur 2. Flybilde med avgrensning av naturbaselokaliteter samt størrelse og verdisetting som skjøtelsesplanen inkluderer. Kystlyngheilokaliteten omfatter flere øyer på østsiden enn vist på kartet, men disse inngår i et annet drifts- og skjøtelsesregime.

4.2 Hensyn og prioriteringer

Slåttemarka er til dels svært fuktig til våt. Siden arealet blir brukt om vinteren til beite kan det føre til mye tråkk samt at arealet tilføyes en del gjødsel fra husdyrene. Det anbefales derfor å gjerde ut de fuktigste partiene i enkelte år slik at arealet får litt hvile om vinteren spesielt i perioder der det ikke er tele i bakken. For at dyrene skal utnytte beiteressursene best mulig i kystlyngheia om høsten og vinteren bør tilleggsfôring ikke starte for tidlig og dyrene kan lokkes med mineraltilskudd/slikkesteiner til å beite i større grad i de sørlige delene av kystlyngheia. Det bør unngås å tilleggsfôre midt i slåttemarkslokaliteten.

4.3 Tradisjonell og nåværende drift

Slåttemarka har blitt slått kontinuerlig på tradisjonell måte med påfølgende hesjing i mange generasjoner. Naturbeitemarka og kystlyngheia har blitt brukt som utmarksbeite til både storfe og sau. Brenning av lyng i område (Stor-Risøya og Måsøya) er kjent fra 1940-50 tallet men har ikke blitt gjennomført de siste årene.

Gården drives nå økologisk av Sølvi Henriksen. Innmarka består av ca. 40 daa fulldyrka jord som benyttes til eng og beite, ei verdifull slåttemark på ca. 4 daa som er verdisatt til B, ei verdifull naturbeitemark på ca. 56 daa som er verdisatt til A og verdifull kystlynghei med verdi A som ligger inntil innmarksarealene på gården. På Nausthågjen, i forlengelsen av naturbeitemarka i sør og tilgrensende til kystlyngheilokaliteten, ligger skogsbeite. Mellom naturbeitemarka i vest og kystlyngheia i øst finnes det engareal som også inngår i beiteområde. Naturbeitemarka, kystlyngheia, beiteskog og eng inngår i et skiftebeiter regime hvor dyrene flyttes i mellom i løpet av sommeren for at arealet kan hvile og vokse opp igjen etter en periode med godt beitetrykk.

Sauebesetningen på Sørgården er på 70-80 Gammelnorsk sau (GNS) inkludert påsettlam. Hele besetningen går hjemme på gården om vinteren og alle dyrene har i denne perioden fri tilgang til beite i kystlyngheia, naturbeitemarka, beiteskog og i slåttemarka. Sauene gis tilskuddsfôr fra tida rundt parring i desember og gjennom hele vintersesongen, også i perioder uten snødekke. Områdene inntil tunet og den fulldyrka enga benyttes som fôringsplass. Sauene vil derfor i stor grad holde seg på innmarka og i nordenden av kystlyngheia i vinterhalvåret. Men i mildværsperioder kan dyra gjerne ta seg lengre turer og tilbringe flere dager ut i lyngheia. I sommerhalvåret beiter 40-50 GNS med lam på Sørgården, resten av besetningen beiter i andre lyngheiområder utafør Sørgården.

4.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen

Antall dyr er tilpasset driftssystemet og ressurser på gården.

Den nordlige delen av slåttemarka har vært under restaurering de siste årene, men uten å oppnå store endringer /økning i artsmangfoldet. Jorda er trolig for næringsrikt i tillegg til at vånden hadde gravd opp store deler av arealet. På bakgrunn av dette blir dette arealet tatt ut av lokaliteten for å kunne verdisette hovedarealet med god tilstand med regional verdi, verdi B. Det anbefales likevel at de mer gjengrodde partiene i nordenden slås slik det har vært praksis de siste årene for å forebygge mulig spredning av problemarter som f.eks. hundekjeks og skvallerkål i de intakte slåttemarksdelene.

4.5 Artsmangfold og observerte endringer

Arealene på Sørgården er svært artsrike grunnet den kalkrike bergrunnen. Gjengroing med kratt er minimalt i kystlynghei og naturbeitemark som følge av at beiting holder arealene åpent. Utfordring er derimot spredning fra omkringliggende sitkagranfelt, spesielt i nordenden av beiteområdet. De små sitkaplantene bør lukes så lenge de fremdeles er små og ikke fått ordentlig rotfeste.

Lyngheia og deler av naturbeitemarka er noe preget av gjengroing med einer. For å fremme artsmangfoldet og forbedre beitegrunnet anbefales å fortsette med fjerning av eineren manuelt eller vurdere sviing der det ikke kommer i konflikt med høyspenten som går gjennom kystlyngheia.

I naturbeitemark og enga mellom naturbeitemarks- og kystlyngheilokaliteten ble det registrert mange individer av veitistel. Veitistelen er en problemart som reduserer beitekvaliteten siden dyrene ikke beiter på. Arten øker fort i bestanden og sprer seg lett over større arealer. Veitistel bør fjernes manuelt uten å lage store åpninger i vegetasjonsdekke da disse er plasser hvor nye individer kan raskt etablere seg. Det anbefales derfor å slå av stengelen før individene blomstrer. Dette vil hindre frøspredning og arten vil etter noen år få redusert utbredelse.

Deler av området langs Drægern, som tidligere var preget av gjengroing med lauvskog, ble ryddet i årene 2010-2012, og beitinga har holdt nytt lauvoppslag nede.

4.6 Evaluering/vurdering av skjøtselen

OPPSUMMERENDE VURDERING	I HØY GRAD	IMIDDELS GRAD	I LITEN GRAD
Har skjøtselen vært tilfredsstillende for å oppnå målene, jf skjøtselsplanen som nå revideres?	X		
Bør skjøtselen endres for neste skjøtselsplanperiode (neste 5 år)?			X
Er det realistisk at lokaliteten holdes i hevd de neste 5 åra?	X		

4.7 Mål for de verdifulle naturtypene kystlynghei, slåttemark og naturbeitemark

HOVEDMÅL FOR LOKALITETEN(E): Driftsregime skal ta vare på de enkelte kvalitetene av hver av de tre verdifulle naturtypene kystlynghei, slåttemark og naturbeitemark
EVENTUELLE SPESIFIKKE MÅL FOR DELOMRÅDER: Bevare en slåttemark med tradisjonell bruksform og bruksintensitet. Bevare artsrik naturbeitemark og kystlynghei gjennom årlig beiting.
TILSTANDSMÅL FOR ENKELTE AV ARTENE: Forekomst av ormetunge skal sikres gjennom beiting som holder arealet åpent. Blomstrende veitistel skal ikke forekomme. Sitkagran som har spredd seg fra frø skal fjernes og være fraværende fra område. Andel einer skal ikke øke i kystlynghei og naturbeitemark.

Figur 3. Skjøtselstiltak som anbefales på Sørgården. Fjerning av spredt sitka er ikke avgrenset spesifikt.

4.8 Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig)

4.8.1 Slått

SLÅTTETILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKE)
Slått av slåttemarkslokaliteten (med tohjulstraktor)	årlig	4 daa	Juli

Generelt gjelder for skjøtselsslått (for forklaring se veiledningshefte):

- Slåtten bør skje etter at de fleste artene har blomstret og satt frø (som regel ikke før i siste halvdel av juli). Slåttetidspunktet vil variere fra år til år ut fra variasjoner i været og vekstsesongen. Følg derfor med på blomstring og frøsetting!
- Graset bakketørkes 2-3 dager eller hesjes før det fjernes fra området.
- Områdene kan slås med liten lett traktor med slåmaskin, tohjulsslåmaskin eller ljà, avhengig av bratthet. Kantklipper med tråd kan og benyttes på mindre areal der det er vanskelig å komme til med maskiner.
- Ikke bruk tunge maskiner, spesielt i de fuktige partiene, som kan påføre komprimering av jorda og kjøreskader.
- Unngå bruk av kunstgjødsel, gylle eller store mengder bløt husdyrgjødsel (se veileder).

4.8.2 Beiting

BEITETILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKE)
Helårsbeite med sau (GNS) hvor kystlynghei- og naturbeitemarkslokalitetene er inkludert, 40-50 søyer + lam Om sommeren basert på skiftebeite av kystlynghei, naturbeitemark, i skogen og kulturmarkseng om sommeren	årlig	392 daa, hvorav 240 daa kystlynghei og 55,6 daa naturbeitemark	Hele året
Vinterbeite (GNS) også i deler av slåttemarka, 70-80 dyr	årlig	334 +3-4 daa	Okt-april

Generelt gjelder for beiting i slåttemark (for forklaring se veiledningshefte):

- Beiting er positivt for slåttemarka, og har vært tradisjon mange steder.
- Høstbeiting hindrer opphopning av daugras (som gir grønnkjødsling) og letter spiringen neste vår.
- Beiting gir tråkkspor som frøplanter kan spire i.
- Hvis arealet vårbeites, blir slåtten seinere (da blomstring/frøsetting kommer seinere igang)
- Unngå tilleggsfôring inne på slåttemarka.
- Sett alltid dyrevelferden og fôrtilgangen i høysetet.
- Tunge storferaser bør ikke beite slåttemark (pga. tråkkskader).
- Slåttemark med rik vårblostring (f.eks. med tidligblomstrende orkideer) bør ikke beites.
- Beit gjerne nærliggende skog, hagemark eller naturbeiter i sammenheng med slåttemarka. Det vil gi utveksling av frø og gener mellom ulike arealer.
- Isådde, fulldyrka kulturer bør ikke beites sammen med slåttemarka. Dette for å hindre spredning av uønska arter inn i slåttemarka.

4.8.3 Andre aktuelle skjøtselstiltak

TILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSROM (MND/UKE)
Bekjempelse av veitistel (fjerning av stengel og påbegynt blomsterstand før plantene blomstrer og setter frø)	2018-2021, deretter etter behov	Naturbeitemark og tilgrensende kulturmarkeng i øst	ca. mai/juni
Luking av frøspredt sitkagran	hvert annet år eller etter behov	Spredt i kystlynghei og naturbeitemark	Hele året
Rydding av einer (manuelt, evt. sviing)	fra 2019	Ca. 14 daa	Høst/vinter
Tilleggsføring av sau om vinteren/høsten skal unngås i de mest verdifulle deler av slåttemarkslokaliteten	Etter behov	slåttemark	senhøst/vinter
Plassering av saltslikkesteiner sør i kystlyngheia (Drægern) for å lokke sauene sørover i beiteområdet	Etter behov	Sør i kystlynghei	vinter

4.9 Oppfølging av skjøtelsesplanen

NESTE REVIDERING/EVALUERES ÅR: 2025
BEHOV FOR YTTERLIGERE REGISTRERING AV SPESIFIKKE NATURTYPER OG/ELLER ARTSGRUPPER: Nei
GJENNOMFØRTE ELLER PÅBEGYNT TILTAK SOM ER FINANSIERT DE SISTE 5 ÅRA: Slått og saubeite har blitt støttet med tilskuddsmidler fra UKL og «trua naturtyper»
PERSON(-ER) SOM HAR ANSVAR FOR Å GJENNOMFØRE TILTAKENE I SKJØTSELSPLANEN: Sølvi Henriksen

4.10 Bilder fra lokalitetene

Figur 4. Naturbeitemark i forgrunn, gammeleng i midten og kystlynghei i bakgrunn. Bilde tatt ca. UTM 33W 7308940N 0370000Ø i retning øst.

Foto: A. Bär

Figur 5. Sau av gammelnorsk rase går på helårsbeite, her i gammelenga mellom naturbeitemark og kystlyngheilokaliteten. UTM 33W 7308950N 0376096Ø med blick mot øst.

Foto: A. Bär

Figur 6. Østsiden av kystlynghei. Bilde tatt ca. UTM 33W 7308938N 0376197Ø i retning nord.

Foto: A. Bär

Figur 6. Slåttemarka med hesjer. Naturbeitemarka vises i bakgrunn. Bilde tatt ca. UTM 33W 7309050N 0375927Ø i retning sørøst.

Foto: A. Bär

Referanser

- Bele, B., Norderhaug, A., Alm, T. & Vange, V. 2014. Bondens kulturmarksflora for Nord-Norge. Bioforsk FOKUS 9 (4). 122 s.
- Bratli, H. 2014. Naturbeitemark. Utkast til faktaark pr. 30.04.2014.
- Bär, A. 2014. Skjøtselsplan for slåttemark. Sørgården i Blomsøya, Alstahaug kommune. Bioforsk Rapport 9 (159).
- Carlsen, T.H., Bär, A. & Dyrhaug, M. 2013. Naturtypekartlegging på Blomsøya og omegn Bioforsk Rapport 158
- Direktoratet for naturforvaltning 2009. Handlingsplan for slåttemark. DN-rapport 2009-6. 60 s. Kvalvik,
- Direktoratet for naturforvaltning. (2012). Faggrunnlag for kystlynghei. DN-rapport.
- Dyrhaug, M. & Bär, A. 2014. Skjøtselsplan for kystlynghei – Sørgården i Blomsøya, Alstahaug kommune, Nordland. Bioforsk Rapport 9 (156). 23 s.
- Fremstad, E. (1997). Vegetasjonstyper i Norge. – *NINA temahefte 12*: 279.
- Hanssen, E. W. & Molia, A. (2004). *Mykologiske undersøkelser i Alstahaug, Dønna, Herøy og Vega kommuner, Nordland fylke. Kartlegging av storsopper i Norge. Rapport fra fagkurs for kartleggingsprosjektets regionsansvarlige og andre rødlistekartleggere 2004 Herøysundet, Nordland, 16.09.-19.09.2004.* Tilgjengelig fra: <http://www.nhm2.uio.no/botanisk/sopp/kartlegging>.
- Jordal, J. B. (2012). Kystlynghei - verdisetting. (Faktaark for Kystlynghei utformet av John Bjarne Jordal, 15.02.2012).

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.